

Posudek oponenta disertační práce PhDr. Jany Šafaříkové

“Identita v transkulturní perspektivě: Symboly jako nástroj kulturní identity”

předkládané v roce 2022 na Ústavu etnologie

I. Stručná charakteristika práce

Autorka ve své dizertační práci rozebírá teoretické základy multikulturalismu a poté analyzuje postavení multikulturalismu ve třech státech – v Austrálii, v Německu a ve Francii. Autorka dochází k závěru, že multikulturalismus je ve svých původních intencích problematický zejména kvůli skupinové definici a jako možné řešení vidí v modelu liberálního nacionalismu (přijetí kulturních postojů hostitelské společnosti).

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Dovolím si tvrdit, že kvalita autorčiny práce značně kolísá. Autorka se nejprve věnuje konceptuálnímu uchopení multikulturalismu a jeho užití v Austrálii, a ačkoliv by se této části práce daly vytýkat některé dílčí body (viz níže), stále je patrný autorčin fundovaný náhled na danou problematiku (evidentně i díky její bakalářské, diplomové a rigorózní práci, které byly sepsané na podobné téma). Části věnované Německu a Francii již argumentačně i empiricky zaostávají. Nejde si nevšimnout jasně popisného charakteru obou kapitol věnovaných evropským státům, objevuje se pouze zaměření na nedávný dějinný úsek (migrační krize) i na obecně známé předpoklady v obou zemích (např. francouzský model národa) a vše je vyjádřeno i pomocí zvláštních konstruktů (např. onu knihu Thila Sarrazina přece nemůžeme chápat jako dílo, které vyjadřuje společenské nálady v Německu; autorka pak i v případě Austrálie např. uvádí, že Pauline Hansonová měla výrazný hlas proti multikulturalismu v Austrálii, ale soudí tak na základě „zdravení v obchodech“ nebo „přitahování davů na ulici“ a to nelze spojovat se společenskou náladou). Jednoduše řečeno, kapitoly věnované Německu a Francii nejsou empiricky a ani argumentačně tak dobře podložené a fundované jako kapitola věnovaná Austrálii. Celá práce pak působí dojmem, že autorka má široké znalosti ohledně multikulturalismu a politické situace v Austrálii, které dobře uplatnila ve své práci, ale to se již nedá tvrdit o části věnované Německu a Francii.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Autorčina práce by se dala rozdělit na čtyři související části. V první části se velice podrobně věnuje multikulturalismu. K této části lze zmínit některé kritické body, ale předtím je nutné uvést některá tvrzení na pravou míru - s migrací se nepotýká Evropa až od konce druhé světové války, protože – opomenuli-li klasický argument, že migrace tady byla již od počátku dějin lidstva – tak i meziválečné období a 19. století bylo velice „migrační“; také nelze akceptovat tezi, že v Austrálii je politické rozhodování a veřejný diskurz postavený na neideologické a pragmatické rovině, protože se autorka sama ve své práci snaží dokazovat, že australská politika je ideologií utvářející veřejný diskurz; autorka také implicitně uvažuje o tom, že „změna názvosloví (identita a identifikace) nepovede k jasnějšímu vymezení“ (s. 32), ovšem identifikace znamená „ztotožnění se“, nabízí procesuální charakter a odkazuje na fluidnost a proměnlivost identit a není to jen další neužitečný termín). Mezi kritické dílčí body k této kapitole pak patří teoretický přístup autorky. Dovolím si tvrdit, že autorka do určité míry petrifikuje jednání obyvatel/etnických menšin/příslušníků menšin, ale je to zejména důsledek použitého přístupu. Autorka píše, že multikulturalismus je

postavený na rovnosti kultur a na skupinových identitách. Uvádí pak, že jednotlivé skupiny mají žít vedle sebe (v rámci rovného postavení), ale zároveň vidí selhání multikulturalismu v nekompatibilitě modu vivendi (tedy rovnosti) kvůli odlišným (skupinovým) kulturním preferencím a specifikám. Právě odlišnosti skupinových identit pak mohou vést až k teroristickým útokům. Z řečeného vyplývá hned několik problematických bodů: 1) autorka zdůrazňuje kulturní a etnická specifika, ale již tolik nezdůrazňuje sociální problémy (ale i to se v práci objevuje, abych autorce nekřivdil, ovšem analyticky s nimi autorka nepracuje a blíže je nerozebírá), které často dopadají na menšiny/migranty a které vedou k aktivizaci negativistických nálad, přičemž následné přihlášení se ke skupinové etnické nebo náboženské identitě je pak často pouze „vnějším amalgámem“, který slouží k legitimizaci identity a třeba i k uskutečnění aktu (spáchání teroristických činů). Tím chci říct, že na počátku často stojí sociální problémy a přihlášení se ke skupinové identitě je až věcí druhotnou. To byl první bod. Druhý bod spočívá v tom, že nelze vnímat vlastnosti jedince tak, že by jaksi domněle vyplývaly ze samotné charakteristiky skupinové identity. To je právě ono faux pas, se kterým pracuje multikulturalismus, ale etnická nebo náboženská identita nemusí nutně určovat charakteristiku jedince, protože etnicita nebo náboženská rovina není nikdy všeobjímajícím identifikačním kritériem. To souvisí s mnoha dalšími body, ale nyní snad uvedené stačí. Důležitý bod: 2) autorka pracuje se skupinovým multikulturalismem a nikoliv s liberálním multikulturalismem. Zdůrazňuje tak komunitní vazby (společné cíle, zájmy, tradice, historie) na úkor individualistické představy o společnosti jako o množině jedinců, které by spojovaly spíše společné zákony a smlouvy (občanský princip) a kteří by tolik nezdůrazňovali společné cíle a zájmy na úkor individuálních hodnot. I to je přeci možné a tomu se věnuje liberální multikulturalismus, samozřejmě v různých teoretických dispozicích, ale tento směr autorka opomíjí. Multikulturalismus tak nemusí být pouze oslavou plurality a skupinovosti s právem na diferencii, protože „emancipaci“ nemusí vytvářet pouze skupina s důsledkem segregace. Existuje i možnost důrazu na jednotlivce a jeho práva a lze zdůrazňovat i takový typ multikulturalismu, který věří v sílu jednotlivce a jeho možnost dosažení rovnoprávnosti navzdory rasovému, etnickému a náboženskému původu; respektive umožňuje uchování odlišnosti a zároveň dosažení rovnosti a právě tomu se blíží transkulturní perspektiva, kterou má autorka v názvu práce. S tímto pojetím však autorka nepracuje, zaměřuje se na skupinové rozpoložení multikulturalismu a já se domnívám, že je to i důsledkem vlivu teorií sociální psychologie z pohledu Berryho.

Nyní se tedy jedná o další bod: 3) Sociální psychologie nabízí už pouze zastaralý teoretický přístup, a pokud autorka inklinuje k jejím závěrům, pak se nelze divit tomu, že práce směřuje k separaci, exkluzivitě, nekompatibilitě a neslučitelnosti skupinových identit, protože k těmto závěrům obecně dochází i sociální psychologie, která rozděluje a nikoliv propojuje. Podle sociální psychologie není skupinová identita překročitelná, protože je z jejího pohledu v podstatě primordiální. Nedá se tak ani divit tomu, že autorka svou část ohledně multikulturalismu ukončuje kapitolou věnovanou populismu a extremismu (zde je vidět, jaký má podle autorky skupinový multikulturalismus dopad), protože to je přesně perspektiva, kam ji sociální psychologie při důsledném užití svých přístupů dovede. Velice problematické ovšem je, jak již bylo uvedeno, že sociální psychologie zachází se skupinovostí jako s esenciální daností a skupinovost tedy pro ni není analytickým nástrojem, ale spíše objektivizující aspektem difference a tím pádem není sociální psychologie schopná vnímat třeba ani konstruovanost skupinových identit. To je vidět i na příkladu strachu z menšin, kde autorka popisuje strach z primordiální perspektivy (prostě to tak je). Přitom vycházet z Berryovy rigidní a stabilní perspektivy je z dnešního pohledu již neudržitelné, protože studována je v dnešní době dynamičnost, konstruovanost, transakcionalismus a proměnlivost vazeb.

Poněkud zarážející je pro mě i název práce. Pokud autorka věnuje svou práci multikulturalismu, pak se mi zdá, že název specifikuje zcela odlišný problém. Není ani možné nevšimnout si odlišných termínů – pojmy „transkulturní“ a „symboly“ jsou zavádějící, protože samotná práce není věnována symbolům a ani transkulturnímu přístupu (ať už si pod tím představíme cokoliv), ale multikulturalismu. Do určité míry si dokážu představit, že původní název práce se v průběhu autorčiných doktorských studií míjel s její představou o vyznění práce a nesoulad mezi názvem a obsahem práce je toho výsledkem.

Jak již bylo uvedeno výše, druhá (multikulturalismus v Austrálii), třetí (Německo) a čtvrtá (Francie) část dizertační práce působí nesourodě. Vypadá to, že autorka se nejvíce vyzná právě v situaci v Austrálii a asi se nebudu mýlit, pokud si dovolím tvrdit, že právě Austrálie je středobodem jejího zájmu v návaznosti na zkoumanou problematiku, zatímco situace v dalších dvou zemích (Německo, Francie) jsou analyzovány příliš zjednodušeně a popisně a navíc s určitými typizačními a problematickými schémata. Tato schémata jsou uvedena výše. Je patrné, že se autorka (možná) nedostatečně konceptuálně i analyticky věnovala právě německému a francouzskému prostředí a z toho vyplývá i závěr samotné dizertační práce. V něm bych očekával několikastránkovou komparaci německého, francouzského a australského přístupu, ale toto srovnání chybí a namísto toho se autorčin závěr vrací k myšlenkám v první části dizertační práce. Kapitoly věnované německému a francouzskému přístupu tak celkově působí poněkud nepatřičně, spíše jako nesourodé a nedokonalé doplnění k dobře rozpracované části ohledně multikulturalismu a Austrálie. Můžu se pouze domnívat, že autorka chtěla pouze rozšířit svou rigorózní práci o situaci v Německu a ve Francii, ale to jsou jenom mé dohady.

1. *Struktura argumentace.*

Struktura textu je srozumitelná a dobře zpracovaná. Je patrné, že autorka měla dobře promyšlenou práci. Cíl dizertační práce je poměrně jasně definovaný, ačkoliv spíše až ke konci práce je patrný závěr práce – řešení v liberálním nacionalismu - a čtenář po celou dobu čtení práce vlastně neví, kam autorka směřuje. K cíli práci se však autorka trpělivě dopracovává. Problematické jsou kapitoly ohledně Německa a Francie, ale to je již uvedeno výše.

2. *Formální úroveň práce*

Autorčin text je srozumitelný, bez gramatických chyb, se správným použitím bibliografických údajů a i s vhodným přepisem cizích slov. Pravopisné chyby se téměř nevyskytují (pouze na třech místech jsem zaznamenal překlep). Práce je dostatečně přehledná.

3. *Práce s prameny či s materiálem*

Autorka dostatečně pracuje se sekundárními prameny. Vyzdvihl bych zejména jazykové dispozice autorky, protože je schopná pracovat s německou, francouzskou i anglickou literaturou. Nejsem schopen zcela adekvátně ohodnotit vhodnost veškerých pramenů, zejména německých a francouzských, ale základní prameny k multikulturalismu jsou použité. Jako problematický může být hodnocen zdroj použitý z databáze Elsevier (tato databáze může být označena jako

predátorská).

4. *Vlastní přínos*

Otázka vlastního přínosu práce je sporná. Autorka spíše kompiluje již jinde uvedené poznatky a neuvádí tak inovativní teoretický nebo metodologický přístup, který by doktorská práce měla obsahovat. To je velká škoda.

IV. **Dotazy k obhajobě**

Navrhuji následující body pro diskuzi:

- 1) Nelze říct, že multikulturalismus již de facto vymizel z uvažování politiků ohledně fungování společnosti? Proč je tedy důležité se multikulturalismem stále zabývat?
- 2) Jaký teoretický přístup by mohl vyvážit přístup sociální psychologie?

V. **Závěr**

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěl/a*. Je však nutné doplnit, že autorčina práce je spíše kompilací a od disertační práce bych očekával určité tvůrčí a inovativní prvky, které rozšíří současný stav bádání. To se však v práci neobjevuje.

21.11.2022